

69. Sterijino pozorje (26. maj – 3. jun 2024) Izveštaj selektorke

(Post)apokaliptične svetlosti pozornica

U procesu selekcije programa 69. Sterijinog pozorja, pogledala sam oko sedamdeset predstava iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Mađarske i Srbije, od kojih je napravljen konačan repertoar koji čini sedam predstava u Takmičarskom programu i tri u Međunarodnoj selekciji „Krugovi“. Prioritetan kriterijum u izboru predstava bio je njihov umetnički kvalitet, vrednosti dramskih tekstova, režije, glume, muzike, scenografije i kostima i sve ostalo bilo je podređeno tome – geografsko poreklo dela, opšte tematske odrednice programa, produkcijski uslovi izvođenja itd.

Ovogodišnji Takmičarski program specifičan je po tome što sve tri praižvedbe savremenih originalnih dramskih tekstova, Milana Ramšaka Markovića, Tanje Šljivar i Vide Davidović, dolaze iz pozorišta van Srbije – iz Kranja i Ptuja („Kišni dan u Gurliču“), Varaždina („Režim isceljenja“) i Banja Luke („Mali ratovi i kabine Zare“). Ovu činjenicu treba, pre svega, shvatiti kao afirmaciju srpske drame i potvrdu misije Sterijinog pozorja da promoviše domaću dramaturgiju i izvan granica naše zemlje. Selekcija je uvek odraz produkcije, program festivala ne može ići kvalitativno dalje od mogućnosti repertoara pozorišta, a oni su ove sezone u Srbiji, odnosno između 20. marta 2023. godine i 20. marta 2024. godine, bili vrlo skromni, u kvantitativnom ali i kvalitativnom pogledu umetničkih vrednosti produkcije savremene originalne domaće drame (oko deset predstava). Posmatrajući u celini produkciju domaćih tekstova u Srbiji, i ove sezone je nastavljen trend dramatizacija romana i drugih književnih dela (oko petnaest predstava), zatim autorskih projekata, čiji su tekstovi nastajali u radionicama sa glumcima, ali i prema motivima filmova, i naravno, bilo je više ili manje savremenih tumačenja našeg dramskog nasleđa (oko dvadeset predstava).

Osim tri navedene praižvedbe originalnih savremenih dramskih tekstova, u Takmičarski program ulazi i autorski projekat Andraša Urbana „Bilo jednom u Novom Sadu“, koji preispituje smisao i funkcije pozorišta u savremenom društvu, u kontekstu istorije Novosadskog pozorišta. Na repertoaru će se naći i adaptacija drame „Sirota Mileva iz Bosne u našoj civilizaciji godine 1878“ Albine Podgradske, iz druge polovine devetnaestog veka, koja je ovom prilikom prvi put izvedena u Narodnom pozorištu u Subotici, u zaista nesvakidašnjoj režiji Anđelke Nikolić. Uključeno je i novo čitanje bajkovite i arhetipske drame Milene Marković „Brod za lutke“, u neobično estetizovanom, poetskom viđenju Kokana Mladenovića, na sceni u Bitolju. I na kraju, ali svakako ne najmanje važno, u Takmičarskom programu biće izvedena i nova dramatizacija Selenićevog romana „Očevi i oci“ Kate Đarmati (Narodno pozorište u Beogradu), u takođe istraživačkoj, postdramskoj formi reditelja Veljka Mićunovića, kojom se traže savremeni i ssevremeni odgovori na pitanja o generacijskim sukobima i nasleđu (ratne) prošlosti.

Istakla bih i vrednosti predstava „Tiho, tiše“ (Beogradsko dramsko pozorište), „Šta će biti sa svima nama“ (Narodno pozorište Toša Jovanović, Zrenjanin) i „Ništa nećemo zaboraviti“ (Pozorište „Bora Stanković“, Vranje), koje su bile prve „ispod crte“, takođe intrigantni i angažovani odrazi borbi savremenog čoveka u iskorenjavanju različitih oblika društvenih i ličnih represija i nejednakosti.

Međunarodni program „Krugovi“ čine tri vredne predstave iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, „Moji tužni monstri“ (Gradsko dramsko kazalište Gavela, Zagreb), „Crvena voda“ (HNK Split) i „Ljubičasto“ (Kamerni teatar 55, Sarajevo), tematski međusobno bliske u pogledu dramatičnih,

trilerskih, epskih i tragikomičnih odsjaja ličnih i političkih razdora u savremenoj istoriji eks-jugoslovenskog prostora. „Moji tužni monstrumi“ nastali su prema najnovijem tekstu jednog od najboljih savremenih dramskih pisaca u regionu, Mate Matišića, „Crvena voda“ je donela dramaturgiju izuzetnog romana Jurice Pavičića, a „Ljubičasto“ je autorski projekat Selme Spahić, vrlo osobene forme i značenja.

Slogan 69. Pozorja „(Post)apokaliptične svetlosti pozornica“ u najvećoj meri se odnosi na predstave koje su donele praižvedbe savremene drame, ali zapravo sve produkcije, i u Takmičarskom programu, i u „Krugovima“ komuniciraju sa njim u većoj ili manjoj meri. Slogan odražava potrage protagonista za delićima razdrobljenih identiteta u (post)apokaliptičnom vremenu, posle košmara ili u košmaru koji i dalje lokalno i globalno živimo, nakon oporavljanja od eks-jugoslovenskih ratova, tranzicija, pandemije. Drugim rečima, iz apokaliptične faze nismo još izašli, nismo se prevezli na drugu stranu reke, metaforično rečeno, nismo stigli u *post* fazu. Apokaliptičnost je i dalje odrednica našeg sveta, korenito uzdrmanog brojnim ratnim žarištima na Planeti, koja se neminovno odražavaju i na lokalnom planu u vidu neprestanih nemira izazvanih tragičnim vestima, novih ekonomskih poteškoća, upliva migranata, ali i upadljivog lokalnog razbuktavanja nasilja, kao reakcije na sveprisutne oblike nakaznosti. Radnje i životi likova u predstavama koje ćemo videti na ovogodišnjem Pozorju odražavaju ovakvo vreme, distopiju sumorniju od Orvelovih vizija, ne odustajući od potrage za svetlima u skoro mrklom mraku. A bez svetla nema umetnosti, pozorišta koje se uvek rađalo iz potrebe za pronalaskom neuništivog jezgra, onog koje blista na kraju tmine.

TAKMIČARSKA SELEKCIJA 69. STERIJINOG POZORJA

„Kišni dan u Gurliču“, tekst Milan Ramšak Marković, režija Sebastijan Horvat, koprodukcija Prešernovo Gledališče Kranj i Mestno Gledališče Ptuj (Slovenija)

Radnja „Kišnog dana u Gurliču“ Milana Ramšaka Markovića, savremene drame ispisane u fragmentarnoj formi, dešava se u Austriji, a usmerena je na ispitivanje krize identiteta protagoniste Petera, novinara i angažovanog intelektualaca čiji se svet postepeno raspada u paramparčad. Sadašnjost se prepliće sa prošlošću, sa sećanjima na njegovo bolno detinjstvo. Traume iz mladosti sakrivene iza fasada propisno uređenog doma, prodiru u trenutcima narastajuće krize, u odnosu sa njegovom ženom Ingrid, gradeći ekspresionističku strukturu košmara. Peterov pad i lutanja u lavirintima ličnog mraka obojeni su diskretnim, otrežnjujućim crnim humorom. Vođeni preciznim rediteljem Sebastijanom Horvatom, glumci dosledno i uzbudljivo grade opipljivu atmosferu provincijskog beznađa, naročito izražajnu u scenama u musavoj, tmurnoj kafani. Igra se odvija blizu publike, ponekada se glumci i mešaju sa nama, a scenski prostor je nekonvencionalno, kamerno uobličen. Prostor igre su raštrkani na više punktova, što omogućuje efektanu, vrlo filmičnu promenu prizora. Razbijena forma predstave je i odraz Peterove konfuzije, jednog vojcekovskog sloma, a zbog načina scenske obrade teme, stilizovanog košmara, taj lom postaje metafora sunovrata čovečanstva. On takođe suptilno sugerise da treba da zastanemo u jurnjavi koju nameće savremeno društvo, da se povremeno sagledamo i samoispitamo dok još imamo vremena – ako još imamo vremena.

„Mali ratovi i kabine Zare“, tekst Vida Davidović, reditelj Ivica Buljan, koprodukcija Narodno pozorište Republike Srpske, Banja Luka (Bosna i Hercegovina – Republika Srpska) i Sterijino pozorje (Srbija)

Veoma vredna, stilski osobena drama Vide Davidović, u fragmentarnoj formi, kroz preplitanje vremenskih tokova, u predratnom i posleratnom vremenu, britkim, sočnim i poetski probojnim

jezikom, postavlja važne teme (post)ratnih trauma, suočavanja sa gubitkom bližnjih, generacijskih sukoba, emigracije, usamljenosti, ali i (zlo)upotrebe seksualnosti, telesnosti. Bitno se otvara i problem anoreksije, kao projekcije želje da se ostane večno mlad, da se izbriše seksualnost, ili da se živi na rizičnoj granici sa ukidanjem života. Stilizovana radnja se odvija na simbolički efektno i intrigantno dizajniranoj pozornici, određenoj prepoznatljivim Denićevim ironičnim stilom, (anti)reklamama i diskretnim video projekcijama, i slamom po kojoj likovi višeznačno hodaju, leže, porađaju se, postoje, asketski ili nalik životinjama. Kostimografska rešenja Ane Savić Gecan takođe bitno oživljavaju vizuelni plan igre, vrlo razgranatim, blago kičastim rešenjima koja razbuktavaju magiju mladalačkog zanosa. Reditelj Buljan radnju vodi sebi svojstvenim jezikom naglašene senzualnosti, kipteće energije i poetske stilizacije, koji autentično scenski otelotvoruje sećanja na traume i istovremene želje da se živi kao da stvarnost ne postoji. Kao u pesmi Belog Dugmeta „Ćiribiribela“, čiji stihovi postaju slamke spasa likovima, uhvaćenima u vrtlozima ratova, političkih i ličnih.

„Režim isceljenja“, tekst Tanja Šljivar, režija Bojan Đorđev, Hrvatsko narodno kazalište Varaždin (Hrvatska)

Nova drama Tanje Šljivar stilski i tematski je prepoznatljiva u njenom dosadašnjem radu, u pogledu interesovanja za nove, postdramske forme izražavanja, na ruševinama tradicionalnog pozorišta. Na značenjskom planu „Režim isceljenja“ se satirično obračunava sa stereotipima o našem zdravlju, duhovnom i fizičkom stanju savremenog čoveka koji traži alternativne načine psihofizičke ravnoteže. Reč je o specifičnom nastavku teksta „Režim ljubavi“ koji je, takođe u režiji Bojana Đorđeva, pre pet godina sa uspehom igran u Ateljeu 212. Izvedena na kamernoj sceni varaždinskog nacionalnog teatra, radnja je smeštena u centru kružnog gledališta, gradeći na taj način konkretan i simbolički oblik pokušaja ritualnog isceljenja. Izvanredno izražajna, subverzivno ironična igra glumaca predstavlja fragmente ljudi, ili senki ljudi, u jednom (post)apokaliptičnom, postpandemijskom vremenu. Eksplicitna na planu verbalnog izraza koji razotkriva lica i naličja našeg psihofizičkog postojanja, predstava donosi i pokušaje savremenog čoveka da se izbori i sa tragičnom plitkošću i besmisлом u javnom prostoru. A strahovi od bolesti, usamljenosti i nestanka ljudske bliskosti u okolnostima tehno kapitalizma razrešavaju se kroz suptilnu komiku koja postaje delikatno sredstvo borbe sa privatnim, ali i društvenim demonima.

„Bilo jednom u Novom Sadu“, tekst i režija Andraš Urban, Novosadsko pozorište / Újvidéki Színház (Srbija)

Povodom pedesetog rođendana Novosadskog pozorišta, nastala je muzičko-dramska predstava „Bilo jednom u Novom Sadu“, spektakularna posveta ovom pozorištu, prema tekstu i u režiji Andraša Urbana, u njegovom takođe prepoznatljivom, autoironičnom stilu koji istrajno preispituje smisao, značenja i konvencije izvođačkih umetnosti. Na tragu blještave, zavodljive i urnebesno komične Urbanove predstave „Vitezovi lake male“, radnja je i ovde postavljena kao pozorište u pozorištu, a povodom proslave rođendana teatra koji prati prigodan šou program. To je polazište na kome niče dubinsko propitivanje odnosa pozorišta prema publici, odnosa između angažovanog i zabavjačkog teatra, zatim pozicija glumaca i reditelja (i njihove međusobne netrpeljivosti), relacija prema politici i strukturama moći. Nameću se i šira društvena pitanja poput statusa mađarske, ali i nove ruske manjine u Novom Sadu, kao i narastajuće ugroženosti čoveka zbog sve dubljeg društvenog uticaja veštačke inteligencije. Atraktivna, energetski eksplozivna muzičko-dramska igra nikada nije jednoznačna, već uvek nosi kritičko naličje, tamnu senku koja daje suštinski smisao ironičnom blještanju šljokica. Tako je ovo pozorište odraz ili metafora života (što pozorište skoro uvek jeste) potrage za svetlom, koja verovatno ne bi imala smisla bez krivudavog tumananja u mraku.

„Sirota Mileva iz Bosne u našoj civilizaciji godine 1878“, tekst Albina Podgradska, režija Anđelka Nikolić, koprodukcija Narodno pozorište Subotica / Narodno kazalište / Népszínház; Dečje pozorište Subotica i Seoski kulturni centar Markovac

Polazeći od nikada izvedenog dramskog teksta Albine Podgradske, navedenog kao prvi komad u našoj istoriji pozorišta koji je napisala jedna žena, rediteljka Anđelka Nikolić izgradila je zaista nesvakidašnju predstavu, žanrovski veoma složenu i specifičnu. Reč je o hibridnom izvođačkom obliku koji ukršta igru amatera i profesionalaca, stvarajući neobično delo koje ima elemente dramskog teatra, postavljenog u Brehtovom maniru otuđenja, isprepletane sa elementima pozorišta zajednice i pozorišta foruma, gde su konkretno i simbolički izbrisane granice između izvođača i publike. U predstavi učestvuje četrdesetak izvođača, donoseći snažnu energiju kolektivnog prisustva, koja odražava i bujnu moć multietničke zajednice, što je akcentovano izborom korišćenja različitih jezika – mađarskog, slovačkog, romskog, srpskog. Radnja teče u fragmentima, u otvorenoj formi bitno oslonjenoj i na učešće gledalaca koji u predstavi glasaju i komentarišu događaje, i prati priču o Milevinom prinudnom izbeglištvu sa majkom iz Bosne. Bežeći od rata i bolnih sećanja na gubitak oca i sestre, koje su ubili Turci, one stižu u Srbiju gde se grčevito bore da prežive, u novim tragičnim, (post)apokaliptičnim okolnostima. Višeznačna radnja otvara pitanja posledica gaženja dostojanstva u ratnim vremenima, zatim klasnih razlika koje utiču na promene međuljudskih odnosa, delikatno kritikujući bahatost ekonomske elite, kao i poražavajuće društvene vladavine novca. Ipak, i u ovom mraku raščerupane ljudskosti, ukazuju se naznake nade kroz solidarnost, potrebu da se pomogne onima koji su (privremeno) pali na dno, u mulj postojanja.

„Brod za lutke“, tekst Milena Marković, režija Kokan Mladenović, Narodno pozorište Bitolj (Severna Makedonija)

„Brod za lutke“, možda najbolji dramski tekst Milene Marković koji je na Sterijinom pozorju do sada odigran u dve scenski različite interpretacije, reditelja Ane Tomović (Srpsko narodno pozorište) i Aleksandra Popovskog (SNG Ljubljana), ovaj put gledamo u drugačijem, sasvim svežem tumačenju Kokana Mladenovića. Njegovo vođenje radnje je upadljivo nežnije i suptilnije u odnosu na direktniji i napadniji stil igre, karakterističniji za predstave koje on autorski potpisuje. Ovaj „Brod za lutke“ vizuelno je delikatno, višeznačno promišljen, maštovita scenografija začudno prati promene likova i radnje, uključeni su simbolički efektni elementi pozorišta senki i snolika koreografija, koji odgovarajuće predstavljaju bajkovitu srž Milenine drame. Ansambl bitoljskog pozorišta suvereno nosi stilizovanu radnju, u dramskim, kao i u muzičkim delovima, u zavodljivim songovima, u celini estetski zaokruženo oblikujući tragičnu poziciju žene u apokaliptičnom patrijarhatu. Vešto koristeći nasleđe bajki, između ostalih „Snežanu i sedam patuljaka“, „Zlatokosu“, „Ivicu i Maricu“ autori predstave ih izazovno demitologizuju, suptilno razotkrivajući lažnu vedrinu iluzija, bedu malograđanskog nasilja.

„Očevi i oci“, prema romanu Slobodana Selenića, dramatisacija Kata Đarmati, reditelj Veljko Mićunović, Narodno pozorište u Beogradu (Srbija)

Novo scensko tumačenje Selenićevog slojevitog, epsko-istorijskog, psihološkog i porodičnog romana „Očevi i oci“, nekonvencionalno je, istraživačko, stilski i formalno vrlo provokativno i savremeno delo. Polazeći od virtuožno ispisane sage o žestokim generacijskim sukobima u građanskoj porodici Medaković, u prvoj polovini dvadesetog veka, iz ugla Stevana Medakovića, spleta njegovih sećanja i razmišljanja, autori grade predstavu *postdramske* strukture, spojem narativnih i dramskih delova, međusobno sudarenih i ukrštetnih, kao na bojištu. Naratori nastupaju individualno i kolektivno, pojedinačni glasovi se po potrebi izdvajaju iz specifičnog hora, da bi se ponovo stopili u kolektiv. Tako se gradi opčinjavajuća partitura, scenski moćna, kao da je u pitanju ekspresionistička drama ili opera u kojoj glasovi predstavljaju pre i (post)ratno okruženje, u sukobu sa pobunjenim pojedincem. Individualni likovi delikatno izranjaju iz ove suptilno uobličene, višeslojne scenske građe koja razotkriva lomove protagonista, zbog zgađenosti negativnom društvenom selekcijom, sveprisutnog rasula i nepotizma, kao i zbog neminovnog suočavanja sa različitim mišljenjem najbližih, a zatim i sa njihovim tragičnim stradanjem u ratu.

Međunarodna selekcija „Krugovi“ (ličnih i političkih razdora)

„Moji tužni monstri“, tekst Mate Matišić, režija Vito Taufer, Gradsko dramsko kazalište Gavela, Zagreb (Hrvatska)

Najnoviji komad Mate Matišića „Moji tužni monstri“ tematski i stilski se nadovezuje na njegove ranije „Ljude od voska“, u pogledu ironičnog poigravanja sa autobiografskim elementima, u pirandelovskom spletu stvarnosti i fikcije. To trusno, izmičuće tlo odraza stvarnosti, često urnebesno komično, bez pardona ruši stereotipe i predrasude, lične, kao i društveno-političke. Uz oštrije ili nežnije crnohumorne tonove, u zavisnosti od prirode pitanja koja se pretresaju, autor otvara teme odnosa između pozorišta i društva, normalnosti i ludila, značenja i posledica popularnosti, kao i zakopanih ratnih trauma i zločina. Kao i „Ljudi od voska“, i ovaj tekst i predstava u režiji Vita Taufera žanrovski su raznoliki, fragmentarne strukture. Radnja se dešava na različitim mestima, od Zagreba, preko Dalmatinske zagore do Beograda, i ima elemente satirične i crne komedije, napetog trilera, ali i tragedije antičkih razmera. Izuzetno spretni glumci igraju više uloga, između stilizacije i opipljive,

dirljive psihološke istinitosti, gradeći scenski izazovan i vredan odraz našeg sveta i njegovih zamagljenih granica između ludila i normalnosti, dobra i zla, komedije i tragedije.

„Crvena voda“, prema romanu Jurice Pavičića, dramatisacija Ivor Martinić, režija Ivica Buljan, Hrvatsko narodno kazalište Split (Hrvatska)

Nastala prema nagrađivanom romanu Jurice Pavičića, u preciznoj dramatisaciji Ivora Martinića, predstava „Crvena voda“ takođe ima uzbuđljivu trilersku formu koja raspliće pripovest o nestanku sedamnaestogodišnje devojke krajem osamdesetih godina u malom dalmatinskom mestu. Potraga za njom se rasteže na dvadeset sedam godina koje protiču kroz burne političke i društvene turbulencije i promene koje će skrajnuti policijske pritiske da se misterija razotkrije. Uzbuđljivo rešavanje slučaja prati vešto građena, psihološki istinita porodična drama, koja delikatno otkriva promene u njihovim odnosima, posledice spoljašnjih i unutrašnjih razdora. Lični potresi su ispleteni sa društveno-političkim spoznajama, otrežnjujućim mislima o zabludama tranzicije. Ovu višeznačnu dramsku građu reditelj Ivica Buljan postavlja na izuzetno funkcionalnu rotacionu scenu, utvrđenu prepoznatljivom scenografijom Aleksandra Denića, koja efektno označava beznadežni protok vremena. Krahozi ličnih i političkih iluzija, razotkrivanje istina iza maski koje prikrivaju ljubomoru, sujetu, malograđanstvo i korupciju, teče u simboličkom, hipnotičkom krugu, koji suptilno uvlači gledaoca u vrtloge ponavljajućih istorija.

„Ljubičasto“, autorski projekat Selme Spahić, Kamerni teatar 55, Sarajevo (Bosna i Hercegovina)

U centru pažnje ove vredne, žanrovski slojevite, tragikomične predstave je porodica koja se okuplja povodom rođendana stare Majke. Prvi deo je postavljen naturalistički, troje dece u pratnji verenika jedne trudne ćerke, stižu sa poklonima, bacajući se na pripremu hrane, koja se krčka na šporetu, šireći miris zaprške. Psihološki izražajni glumci istančano grade autentične, žive likove i prepoznatljivu svakodnevicu balkanske porodice, obeleženu vrtoglavim smenama žestokih, svadalačkih rasprava i komičkih rasterećenja. Postepeno se otkriva preterano zaštitnički odnos dece prema majci, na tankoj granici sa terorom. Na kraju prvog dela predstave, oni privremeno odlaze, odvođeci sa scene naturalizam, i prepuštajući prostor fantazmagoričnoj, ekspresionističkoj igri, plodnom tlu za simboličko tumačenje. Lik Majke je reprezentativan tip žrtve, balkanske majke koja gubi lični život i identitet zbog patrijarhalnih običaja. Oni otvaraju beskrajnu unutrašnju prazninu, oduzimajući individualizam ženi čije se zasluge ne cene, a podrazumevaju se. Taj bolni prikaz gubitka slobode, u osnovnoj ćeliji društva – porodici, diskretno ukazuje na korene društvenih represija, fašizma na makro planu, koji (uvek) potiče sa polja ličnih trauma.

Dr Ana Tasić
teatrološkinja i pozorišna kritičarka